

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

KAPOSVÁRI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
Pénzügy és Közgazdaságtan Tanszék

Doktori Iskola vezetője:
DR. KERÉKES SÁNDOR
egyetemi tanár

Témavezető:
DR. BÁNFI TAMÁS
egyetemi tanár

Társ-témavezető:
DR. PARÁDI-DOLGOS ANETT
egyetemi docens

A PROGRESSZÍV FOGYASZTÁSI ADÓ ALKALMAZÁSÁNAK
LEHETŐSÉGE

Készítette:
VARGA ERZSÉBET TERÉZ

KAPOSVÁR

2014

1. TARTALOMJEGYZÉK	
2. A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI, CÉLKITŰZÉS	2
3. ANYAG ÉS MÓDSZERTAN	4
4. EREDMÉNYEK	7
4.1. Hatékonysági összevetés eredményei	7
4.2. Méltányossági összevetés eredményei	18
4.3. Semlegességi összevetés eredményei	22
5. KÖVETKEZTETÉSEK	25
6. ÚJ KUTATÁSI EREDMÉNYEK.....	27
7. JAVASLATOK.....	31
8. A DISSZERTÁCIÓ TÉMAKÖRÉBEN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK	32

2. A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI, CÉLKITŰZÉS

A közgazdasági, azon belül is a közpénzügyi gondolkodásban nincs egységes álláspont a fogyasztási és jövedelemi adók elsőbbségének tekintetében. Dolgozatomban azt kívánom bemutatni, hogy, amennyiben megteremtjük a progresszív módú fogyasztási adót, az a legfőbb kritériumok, elsősorban a hatékonyság és a méltányosság szempontjából is megfelelőbb, mint a progresszív jövedelemadó. Maga a lehetőség Fisher (1942), illetve Káldor (1955) óta adott, de dolgozatomban kitérek a megvalósíthatóság és az adminisztrációs terhek kérdéseire is.

Ugyan régi kérdést feszeget tanulmányom, de talán soha nem ennyire égetőt. A gazdaság nem egészséges állapotát mutatja, ahogy a jelenlegi válság előtti időszakban a lakosság nettó hitelező pozícióba került, mely egyenlegért két (párhuzamos) tényező felelős: az alacsony megtakarítási szint és a hitellel fedezett fogyasztás. A kiadási adó mindkét jelenségre kedvezően hatna, ami feltétlen arra inspirál, hogy összevessük a jelenleg regnáló jövedelemadóval. Fisher idején a túlzott mértékű megtakarítás volt a jellemző, ezért a fogyasztás ellenőztönzése nem volt kívánatos, emiatt sem fogadták kellő lelkesedéssel ötletét. A jelenlegi, válságból való kilábalással terhelt időszak hasonló megítélés alá esik, emiatt nem feltétlen most kell bevezetni egy fogyasztási alapú adót, ám hosszú távon előnyös lehet.

Napjainkban egyre inkább igazolást nyer az a nézet, hogy a lineáris, vagy népszerű nevén az egykulcsos, adók nem nyújtják azt az üdvözítő hatást, amit elvártak tőlük. Sokkal inkább más tényezők egyidejű jelenlétének volt köszönhető, hogy bevezetésük helyén megindult egy érezhető gazdasági növekedés (ld. például: Erdős, 2012). A várhatóan tisztavirág életű lineáris adók helyett újra előtérbe kerülhetnek a progresszív adókulcsok alkalmazása. Ezért is különösen fontos a progresszív adórendszerek bemutatása, jellemzése és a lineáris adókra gyakran használt adótani fogalmak és elemzési eszköztár

kiterjesztése, alkalmazása. Alig találunk olyan tudományos közleményeket, melyek progresszív adókulcsokat feltételeznek.

Dolgozatomban a progresszív fogyasztási és a progresszív munkajövedelem-adót hasonlítom össze olyan fontos tulajdonságok mentén, melyek évszázadok óta jelentik a legfontosabb elvárásokat a mindenkori adórendszerekkel szemben. A kritériumok koronként és szerzőnként eltérő súllyal bírnak, de egyik sem elhanyagolható. A vizsgálandó szempontok között szerepel a hatékonyság, a méltányosság és a semlegesség.

- (1) Első hipotézisem szerint *egy időszakos modellben az ekvivalens progresszív fogyasztási és jövedelmi adó hatékonyságra gyakorolt hatásai várhatóan megegyeznek.*
- (2) Ezzel szemben, második hipotézisem alapján azt várom, hogy *több időszakot is figyelembe véve, a progresszív fogyasztási adó kevésbé torzítja az intertemporális fogyasztói döntéseket, mint a progresszív munkajövedelem-adó, mivel ez utóbbi „bünteti” az ingadozó jövedelemáramlást.*
- (3) Több időszakos modellben már lehet beszélni megtakarításról is, ezért harmadik hipotézisem szerint *a tőkejövedelmekre (a megtakarítások jövedelmére) is kiterjedő jövedelemadó nagyobb mértékben torzítja az intertemporális döntéseket, mint a fogyasztási adó.*
- (4) Negyedik hipotézisemben azt várom, hogy *a progresszív fogyasztási adó jobban megfelel a méltányossági elvárásoknak, mint a progresszív munkajövedelem-adó.*
- (5) Ötödik hipotézisem szerint *a semlegesség kritériumának megfelel a fogyasztási adó, míg a munkajövedelem-adó bizonyos esetekben sérti azt.*

3. ANYAG ÉS MÓDSZERTAN

Dolgozatomban alapvetően a közpénzügyek normatív megközelítését alkalmazom, és arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen adórendszer lenne a jobb a társadalom szempontjából. Eközben nem kerülhettem meg a közösségi döntések pozitív kérdéseit: mennyire képes a családok kiküszöbölésére az egyik vagy a másik adórendszer, ill. milyen adminisztrációs terhekkal járnak. Ezekkel a témákkal a dolgozat Irodalmi áttekintés fejezetében foglalkoztam.

Az egyes adórendszer kritériumok elemzését parciális modellekben végeztem, mivel az adóelméleti irodalom még lineáris adók összehasonlító elemzésekor is gyakran megelégszik az egy döntési térben gondolkodással, leszűkítve az endogén változók számát. A különböző egyének különböző jövedelepályáit azonban mindig megjelenítettem, vizsgálva a minden időszakban alacsony, ill. magas, valamint a hullámzó jövedelmű döntéshozók helyzetét.

Az adóelméleti kutatások az adózás *hatékonyságát* az adó által okozott holtteherveszteséggel mérik. A holtteherveszteség számítható a fogyasztói és termelői többletekből, valamint a kompenzációs, vagy egyenértékű változásokból), ám ezek bizonytalan becslési eljárásokon és szubjektív tényezőkön alapulnak. Önmagában a holtteher veszteség létének kimutatásához elegendő azonban megvizsgálni az adó által érintett költségvetési korlát árárányait. Az árak objektív, egyértelmű adatok, ezért elemzésemben erre a kérdésre koncentrálok, és csak azt vizsgálom, hogy az adó hatására adott jószág piacán megváltoznak-e az árárányok, és ezáltal keletkezik-e holtteherveszteség, vagy nem.

A *méltányossági* összehasonlítás során arra keresem a választ, hogyan befolyásolja az egyenlőtlenséget az adóalap megválasztása, azaz a progresszív fogyasztási vagy jövedelemadó csökkenti-e inkább a társadalomban meglévő

egyenlőtlenséget? Dolgozatomban egy két időszakos modellben számolom ki, hogy a progresszív jövedelem- vagy fogyasztási adó csökkenti-e jobban a jövedelemelosztásban meglévő egyenlőtlenséget kifejező Gini-együtthatót.

A *semlegesség* alakulásához az egyén pozícióját az adózott életpálya jövedelmével jellemeztem, és bemutattam egy példát arra az esetre, amikor a progresszív jövedelemadó megváltoztatja az egyének egymáshoz viszonyított sorrendjét. A fogyasztási adó mellett megmutatom, hogy az egyik egyén adózott életpálya jövedelme akkor és csak akkor lehet magasabb a másikénál, ha az adózás előtti életpálya jövedelmük is így viszonyult egymáshoz.

Mind a hatékonysági, mind a méltányossági összevetéshez szükségem van adott jövedelempálya mellett a fogyasztási pálya meghatározására. A mainstream hasznosságmaximalizáló egyének helyett egy általánosabban elfogadott, így kevésbé megszorító feltételezéseket tartalmazó módszert választottam ennek felírására, és az egyének fogyasztássimítását feltételeztem.

A *fogyasztássimítás* az a megfigyelhető jelenség, hogy az egyének fogyasztása életük során viszonylag egyenletes pályát követ, számottevően kisebb volatilitással, mint a jövedelmük, mivel ez utóbbi az életút során meglehetősen ingadozó értékeket vehet fel. A makroökonómiai modellekben alkalmazott fogyasztási függvények ezt a magatartást sokféleképpen ragadják meg. Dolgozatomban bemutattam Keynes, Modigliani, Friedman felírásait, majd a buffer-stock és habit-persistence elméleteket. Az újabb és újabb megközelítések a korábbi modellek hiányosságait kezelik, de végső soron mind ugyanazt a megfigyelést magyarázzák: milyen fogyasztói döntés következménye a fogyasztássimítás jelensége.

A hatékonyság, méltányosság és semlegesség több időszakos modelleiben *az adófizetési kötelezettséget* mind jövedelem, mind fogyasztási adóztatás esetén *abban az időszakban veszem figyelembe* a költségvetési korlátokban, *amelyik időszaknak jövedelme, ill. fogyasztása alapján meghatározódnak*. Ez jövedelemadónál természetes, hiszen a munkáltató

folyamatosan vonja a munkavállaló béréből az adót, aki így a nettó, adózás utáni bért kapja. Fogyasztási adónál viszont csak utólag lehet meghatározni az adó mértékét, hiszen az nem csak az időszak során szerzett jövedelmektől, hanem, többek között, a bankszámla évvégi egyenlegétől is függ. Azért, hogy az állam bevételei folyamatosak legyenek, mindenképp szükségesnek tartom az adóelőleg fizetést a bázis időszakban, melynek alapja az előző időszak lehet. Amennyiben elfogadjuk a fogyasztásimítás feltevését, ezzel a módszerrel nem térünk el (lényegesen) a csak később meghatározható tényleges adótehertől.

Itt kell hangsúlyoznom a dolgozat modelljeinek és a feltevéseknek az igen szigorú voltát, melyek nyilvánvaló módon korlátozzák a kapott eredményeket. Ilyen fontos megszorítás, hogy a fogyasztók nem hagynak örökséget, és életük kezdetén sem rendelkeznek vagyonnal. Ezek meglehetősen erős feltevések, annak ellenére, hogy igen sok közgazdasági modell él velük.

4. EREDMÉNYEK

4.1. Hatékonysági összevetés eredményei

4.1.1. A progresszív fogyasztási és munkajövedelmi adó összevetése a különböző javak fogyasztása közötti intratemporális választás során

Vizsgáljuk meg, hogyan befolyásolja a progresszív fogyasztási és munkajövedelmi adó az egyének döntési halmazát, ha csak egyetlen időszakot feltételezünk. Induljunk ki abból, hogy a fogyasztó (egyelőre exogén) jövedelmének minden esetben fedeznie kell a kiadásait, amelyek lehetnek fogyasztási célúak, illetve az állam felé teljesítendő közterhek¹.

Könnyen belátható, hogy az alábbi összefüggések fennállása esetén, az *azonos időszakbeli javak közötti választás döntési tere az egyes adónemek esetén ugyanaz lesz, és egyiknél sem lép fel torzító hatás.*

$$t_j = \frac{\tau_j}{1 - \tau_j}, \quad j \in (a, f) \quad (4.1)$$

$$\bar{C} = \bar{Y}(1 - \tau_a), \quad (4.2)$$

Gyakorlatilag egy időszakos modellben sem az általános (minden termékre kiterjedő) progresszív fogyasztási, sem a progresszív jövedelemadó nem módosítja az egyes javak egymáshoz viszonyított árát, így egyik adó sem torzítja azt a döntést, hogy melyik jószágot válassza a fogyasztó. Amint endogénné tesszük az egyén jövedelmét, a jövedelem megválasztásával befolyásolni képes az adókötelezettségét, és torzulni fog a döntése.

¹ Mivel egy időszakot feltételezünk, nem kell megtakarítással számolni.

4.1.2. A progresszív fogyasztási és munkajövedelemi adó összevetése a munka és szabadidő közötti intratemporális választás során

Vizsgáljuk meg azt az esetet, amikor az egyén jövedelmét saját döntése határozza meg, még pedig a munkával töltött és a szabadidő közötti választásának eredménye. Abból indulok ki, hogy az ember rendelkezésre álló ideje korlátos (például napi 24 óra vagy heti 168 óra). Amennyiben az idejét munkával tölti, kap valamekkora (kívülről meghatározott) órabért, amit fogyasztásra fordíthat, de bizonyos szintű fogyasztás után többet ér neki, ha munka helyett (illetve mellett) pihen is. Továbbra is tegyük fel, hogy csak egy időszakig él a döntéshozó, aki ezúttal egyetlen terméket fogyaszthat, mely termék természetesen legyen az ármérce jószág, azaz ára legyen egységnyi. A munkával töltött idő mennyiségének megválasztásával optimalizálni fogja a szabadidővel és a fogyasztással elérhető jólétét. A döntésének (egyelőre adó nélküli) költségvetési korlátját az alábbi módon írhatjuk fel:

$$C = Y = w \cdot (\bar{L} - L) \quad (4.3)$$

Ahol:

C: a fogyasztás mennyisége,

Y: a megszerzett (munka)jövedelem,

w: a reál órabér (az ármérce jószágban kifejezve),

\bar{L} : az összes rendelkezésre álló ideje,

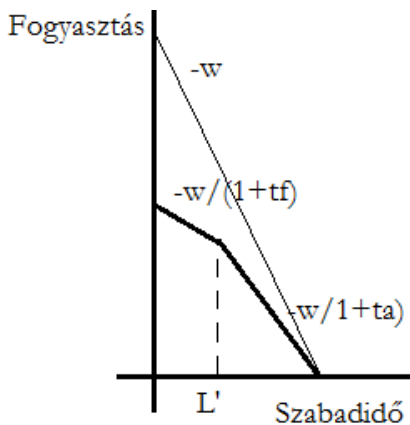
L: a szabadidő mennyisége.

Progresszív fogyasztási adó mellett a (4.3)-ban felírt költségvetési korlát a (4.4) ill. (4.5) szerint módosul.

$$C = \frac{Y}{1 + t_a} = \frac{w \cdot \bar{L} - w \cdot L}{1 + t_a}, \text{ ha } Y \leq \bar{E} \quad (4.4)$$

$$C = \frac{Y + \bar{E}(t_f - t_a)}{1 + t_f} = \frac{w \cdot \bar{L} + \bar{E}(t_f - t_a) - w \cdot L}{1 + t_f}, \text{ ha } Y > \bar{E}. \quad (4.5)$$

A fogyasztás-szabadidő térben a költségvetési korlát megtörik az $L' = \bar{L} - (1 + t_a) \cdot \bar{E} / w$ szabadidő mennyiségénél, ahogy ezt a 4.1 ábra mutatja. Az L' -nél kevesebb ill. több szabadidő választása esetén egy egység szabadidőről való lemondás $w/(1 + t_f)$ ill. $w/(1 + t_a)$ pótlólagos fogyasztást eredményez. Emellett a költségvetési egyenes nem pusztán megtörik, hanem az eredetihez képest meg is változik a meredeksége mindkét szakaszon, mivel az eredeti átváltási viszony a w reálbér volt, így a választás torzul. *Azaz a jövedelmi mellett helyettesítési hatás is jelentkezik.*

4.1. ábra: A szabadidő-fogyasztás döntés költségvetési korlátja (saját szerkesztés)

Most nézzük meg a fenti döntési helyzetet progresszív munkajövedelemadó mellett. A költségvetési korlát a (4.6) és (4.7) egyenletek szerint alakul.

$$C = Y(1 - \tau_a) = w \cdot (\bar{L} - L)(1 - \tau_a), \text{ ha } Y \leq \bar{Y} \quad (4.6)$$

$$C = w(\bar{L} - L)(1 - \tau_f) + \bar{Y}(\tau_f - \tau_a), \text{ ha } Y > \bar{Y}. \quad (4.7)$$

A korlát ebben az esetben is megtörik, méghozzá az $L' = \bar{L} - \bar{Y} / w$ pontban. Az L' -nél kevesebb ill. több szabadidő választása esetén egy egység szabadidőről való lemondás $w(1 - \tau_f)$ ill. $w(1 - \tau_a)$ pótlólagos fogyasztást eredményez. Tehát az eredeti átváltási viszony ($-w$) ebben az esetben is megváltozott, az adó torzítja a döntést.

Mivel mindkettő adó torzítja a választást, az a kérdés, hogy melyik inkább. Könnyen belátható, hogy ekvivalens kulcsok és sávhatárok esetén *teljesen megegyezik a két adó hatása*, mivel matematikailag azonosak a töréspontok ($L' = L''$) és a meredekségek ($w/(1+t_f) = w(1-\tau_f)$ illetve $w/(1+t_a) = w(1-\tau_a)$). Azaz *mind a fogyasztási, mind a munkajövedelmi adó esetén a munka és szabadidő közötti választás során fellép helyettesítési hatás, és ezáltal torzítják ezt a gazdasági döntést.*

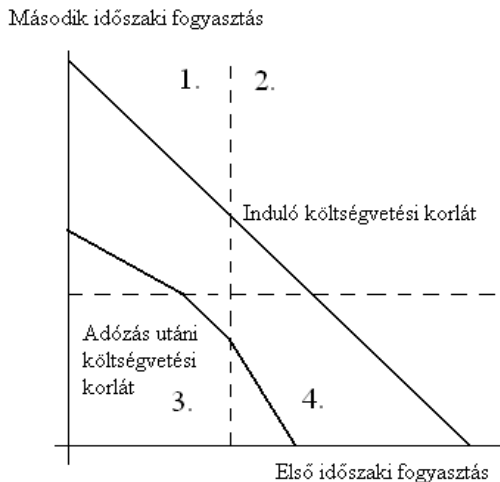
A 4.1.1 és 4.1.2 alfejezetek alapján *egyidőszakos modellben nincs hatékonysági különbség a progresszív fogyasztási és jövedelmi adó között*, torzító hatásuk ugyanazokban a döntési helyzetekben és ugyanolyan mértékben lépnek fel.

4.1.3. A progresszív fogyasztási és munkajövedelmi adó összevetése a különböző időszakok közötti választás során

Vizsgáljuk meg azt az intertemporális döntést, amivel egzogen jövedelem mellett szembesül a fogyasztó. Kezdjük ezúttal is a progresszív fogyasztási adó viselkedésének feltárásával. Két időszakot tekintve a költségvetési korlát a 4.2. ábra szerint alakul, ahol az egyes tengelyeken az egyes időszakok összes fogyasztását mérjük. A szaggatott vonal jelzi a fogyasztási adó sávhatárát ($\bar{C}-t$), melynél a progresszív adókulcs miatt megtörik a költségvetési korlát, ahogyan a munka-szabadidő döntési térben is történt. Az egyes időszakoknál jelzett sávhatárok négy részre osztják a jószágteret, és az egyes térrészekben másként módosul a költségvetési korlát.

Mind a 2., mind a 3. térrészben párhuzamosak az eredeti és az adó bevezetése utáni költségvetési korlátok, mivel meredekségeik megegyeznek, értékük: $-(1+r)$. Ennek a párhuzamosságnak a következménye, hogy *sem a 2., sem a 3. térrészben nem lép fel helyettesítési hatás, csak jövedelmi hatás. A fogyasztó akkor kerül ezekbe a térrészekbe, ha simítani tudja a fogyasztását. A*

fogyasztássimítás feltételezésével élve a fogyasztási pálya jellemzően viszonylag egyenletes az egyén életútja során, ezért a továbbiakban abból indulok ki, hogy az adózó mindkét időszakban a sávhatártól azonos irányban tér el, azaz jövedelmétől függően vagy a 2. vagy a 3. térrészben választ jószágkosarat, így a továbbiakban ezt a két térrészt tekintem *releváns döntési tereknek*.

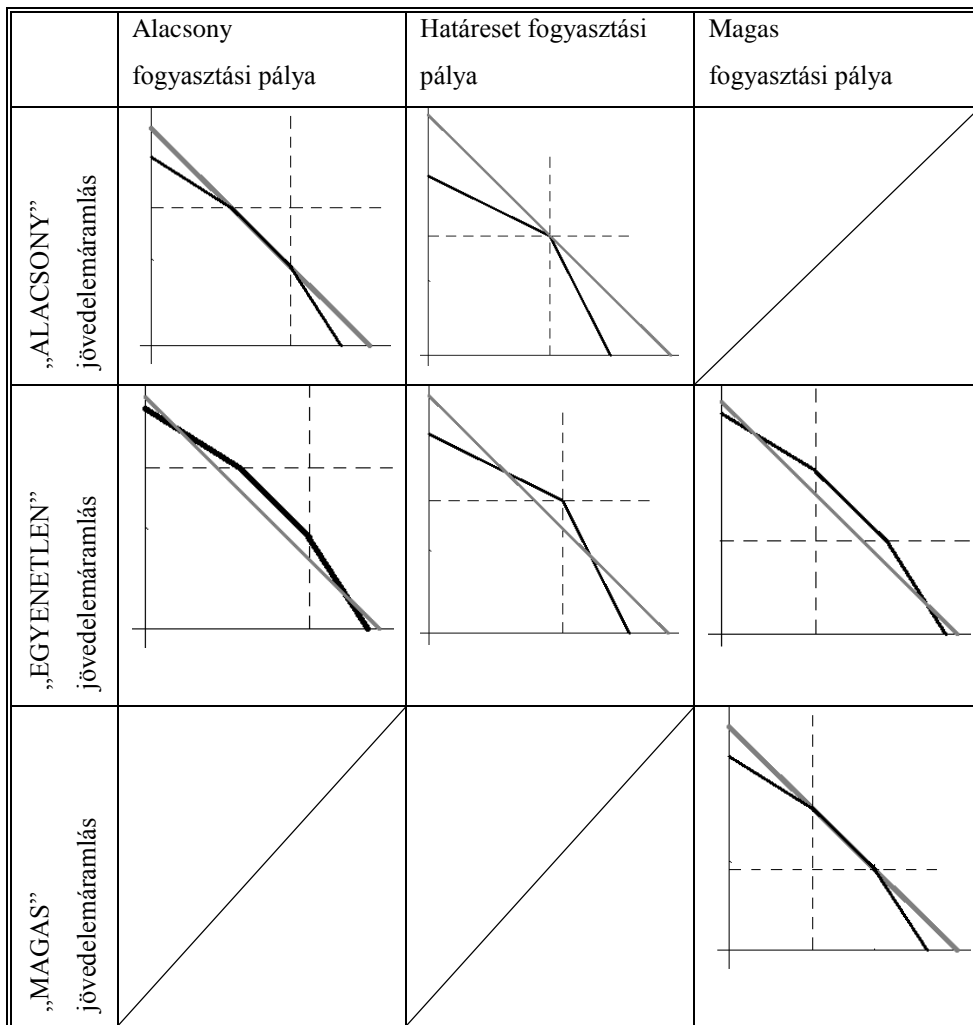
4.2. ábra: Költségvetési korlát progresszív fogyasztási adó esetén.

4.1. táblázat: Jövedelemáramlás esetek (saját szerkesztés)

Jövedelemáramlások:	$Y_1 \leq \bar{Y}$	$Y_1 > \bar{Y}$
$Y_2 \leq \bar{Y}$	„Alacsony”	„Csökkenő”
$Y_2 > \bar{Y}$	„Növekvő”	„Magas”

A jövedelemadó hatásának elemzéséhez négyféle jövedelemáramlást kell megkülönböztetnünk, melyeket a 4.1. táblázat foglal össze. Az ún. „alacsony” ill. „magas” jövedelemáramlás jelentik azokat az eseteket, amikor valakinek mindkét időszakban a jövedelemadó sávhatára (\bar{Y}) alatt ill. felett van a munkajövedelme. „Növekvő” ill. „csökkenő” annak a személynek a jövedelemáramlása, akinek az első időszakban sávhatár alatti ill. feletti, míg a

második időszakban sávhatár feletti ill. alatti a munkajövedelme. A számolások alapján azonban azt kapjuk, hogy ez utóbbi két jövedelemáramlás az adóztatás hatékonysága szempontjából ugyanúgy viselkedik, így háromra csökkenthető a vizsgálandó esetek száma („alacsony”, „egyenetlen” és „magas” jövedelempályák).

4.3. ábra: A progresszív munkajövedelem és fogyasztási adó bevezetése utáni költségvetési korlátok különböző jövedelem és fogyasztási pályák esetén. (saját szerkesztés saját számolások alapján)

A fogyasztási pálya háromféleképpen alakulhat az életpálya-jövedelemtől függően, (fogyasztássimítást feltételezve): mindkét időszakban sávhatár alatti, feletti, vagy éppen sávhatáron történő. A jövedelemáramlásokhoz hasonlóan nevezzük ezeket alacsony, magas és határeset fogyasztási pályának. Összességében tehát három-három különböző jövedelem és fogyasztási pálya képzelhető el, és ezek elvileg bárhogyan „párosíthatóak”, azaz összesen 3×3 esetben kell megvizsgálni, hogyan alakul a progresszív jövedelem és fogyasztás alapú adóztatás intertemporális döntés esetén. A 4.3. ábra foglalja össze a kapott eredményeket, szürkével jelölve a jövedelem, feketével a fogyasztás alapú adózás költségvetési korlátait, szaggatott vonallal a fogyasztási adó sávhatárát.

Vegyük sorra az egyes eseteket a releváns döntési terekben.

(1) *Alacsony fogyasztási pálya* ($C_1, C_2 < \bar{E}$) – *alacsony jövedelemáramlás* ($Y_1, Y_2 \leq \bar{Y}$)

A jövedelemadó és a fogyasztási adó kivetése utáni költségvetési korlátok egybeesnek, mindkettőnél csak jövedelmi hatás lép fel, helyettesítési hatás nem jelentkezik.

(2) *Alacsony fogyasztási pálya* ($C_1, C_2 < \bar{E}$) – *egyenetlen jövedelemáramlás*
(2a. csökkenő $Y_1 > \bar{Y} \geq Y_2$ vagy 2b. növekvő $Y_1 \leq \bar{Y} < Y_2$)

A jövedelemadó és a fogyasztási adó kivetése utáni költségvetési korlátok nem esnek egybe, helyettesítési hatás ugyan egyiknél sem jelentkezik, a jövedelmi hatások eltérnek. (2a) csökkenő jövedelemáramlás esetén a *jövedelemadó* $(Y_1 - \bar{Y})(\tau_f - \tau_a)$ összeggel, (2b) növekvő jövedelemáramlás esetén $(Y_2 - \bar{Y})(\tau_f - \tau_a)/(1+r)$ összeggel *von el többet* az életpálya-jövedelemből az első időszakra diszkontálva.

(3) *Alacsony fogyasztás pálya* ($C_1, C_2 < \bar{E}$) – *magas jövedelemáramlás* ($Y_1, Y_2 > \bar{Y}$)

Ez csak elméleti lehetőség, a hasznosság maximalizálás miatt biztosan magas fogyasztási pályát választ a magas jövedelemáramlású egyén, hiszen fedezi a kiadásait.

(4) *Határeset fogyasztási pálya* ($C_1, C_2 = \bar{E}$) – *alacsony jövedelemáramlás* ($Y_1, Y_2 \leq \bar{Y}$)

Ez kizárólag az $Y_1 = Y_2 = \bar{Y}$ esetben lehetséges, tehát tulajdonképpen egyetlen pont elemzéséről van szó, így csak annak a kérdésnek van értelme, hogy ha el szeretne mozdulni az (\bar{E}, \bar{E}) fogyasztási pontból, mi történik az egyes adók esetén. Jövedelemadónál továbbra sincs helyettesítési hatás, de fogyasztási adónál már lesz, ugyanakkor igen valószínűtlen preferenciákkal kell rendelkeznie a döntéshozónak ahhoz, hogy számára megérje egyáltalán elmozdulni. Így fogyasztássimítás esetén gyakorlatilag nincs különbség a fogyasztási és jövedelemadó között.

(5) *Határeset fogyasztási pálya* ($C_1, C_2 = \bar{E}$) – *egyenetlen jövedelemáramlás* (5a. csökkenő $Y_1 > \bar{Y} \geq Y_2$ vagy 5b. növekvő $Y_1 \leq \bar{Y} < Y_2$)

Ha a döntéshozónak egyenetlen a jövedelemáramlása, fogyasztási adóval elérheti a határeset fogyasztási pályát, de ugyanakkora életpálya-jövedelemmel ezt nem választhatja jövedelemadóval, mert jövedelemadóval a jövedelmi hatás nagyobb. (5a) csökkenő jövedelemáramlás esetén $(Y_1 - \bar{Y})(\tau_f - \tau_a)$ összeggel, (5b) növekvő jövedelemáramlás esetén $(Y_2 - \bar{Y})(\tau_f - \tau_a)/(1+r)$ összeggel (ismét az első időszakra diszkontálva). Tehát, a releváns döntési térben marginális változás esetén a fogyasztási adó ugyan torzít, helyettesítési hatás jelentkezik, de még ezzel együtt is nagyobb választást biztosít, mint a jövedelemadó, mivel az többet von el.

(6) *Határeset fogyasztási pálya* ($C_1, C_2 = \bar{E}$) – *magas jövedelemáramlás* ($Y_1, Y_2 > \bar{Y}$)

Szintén csak egy elméleti lehetőség, a hasznosság maximalizálás miatt biztosan magas fogyasztási pályát választ a magas jövedelemáramlású egyén, hiszen fedezi a kiadásait.

(7) *Magas fogyasztási pálya* ($C_1, C_2 > \bar{E}$) – *alacsony jövedelemáramlás* ($Y_1, Y_2 \leq \bar{Y}$)

Ez a lehetőség még elméletileg sem állhat fenn, mivel alacsony jövedelemáramlással nem biztosítható a magas fogyasztás pálya.

(8) *Magas fogyasztási pálya* ($C_1, C_2 > \bar{E}$) – *egyenetlen jövedelemáramlás*
(8a. csökkenő $Y_1 > \bar{Y} \geq Y_2$ vagy 8b. növekvő $Y_1 \leq \bar{Y} < Y_2$)

A jövedelemadó és a fogyasztási adó kivetése utáni költségvetési korlátok nem esnek egybe, helyettesítési hatás ugyan egyiknél sem jelentkezik, a jövedelmi hatások eltérnek. (8a) csökkenő jövedelemáramlás esetén a *jövedelemadó* $(\bar{Y} - Y_2)(\tau_f - \tau_a)/(1+r)$ összeggel, (8b) növekvő jövedelemáramlás esetén $(\bar{Y} - Y_1)(\tau_f - \tau_a)$ összeggel *von el többet* az életpálya-jövedelemből az első időszakra diszkontálva.

(9) *Magas fogyasztási pálya* ($C_1, C_2 > \bar{E}$) – *magas jövedelemáramlás* ($Y_1, Y_2 > \bar{Y}$)

A jövedelemadó és a fogyasztási adó kivetése utáni költségvetési korlátok egybeesnek, mindkettőnél csak jövedelmi hatás lép fel, helyettesítési hatás nem jelentkezik.

Összességében az adózó a (2), (5) és (8) esetekben jár rosszabbul a progresszív jövedelemadóval, azaz akkor, amikor a jövedelemáramlás egyenetlen az egyes időszakok között. Minden más döntési helyzetben, akár időszakon belüli, akár időszakok közötti választásról legyen szó, a fogyasztási

és a jövedelemadó ugyanolyan hatással van rá a releváns döntési térben. Egyetlen kivétel az a pont, amikor mindkét időszakban \bar{Y} jövedelmet szerez, amiből \bar{E} mértékben fogyaszt, ekkor ugyanis a fogyasztási adó rosszabb váltási lehetőséget biztosít, ha el akar térni a tökéletes fogyasztássimítástól. Gyakorlatilag azonban azt lehet mondani, hogy a progresszív jövedelemadó legalább annyi, de bizonyos esetekben (egyenetlen jövedelemáramlás mellett) több elvonást eredményez, mint a fogyasztási adó.

A társadalom szempontjából vizsgálva ugyanezt a kérdést, nem találunk ilyen lényeges eltérést. *A progresszív jövedelemadónál jelentkező (az egyenetlen jövedelemáramlásból fakadó) többlet elvonás ugyanis az államnál realizálódik.* Az adózó és adóztató összevont egyenlegét csak a holtteher-veszteség rontja, amiért a helyettesítési hatás a felelős, ez a hatás azonban szinte minden döntési helyzetben megegyezik a két adótípusnál, kizárólag az (\bar{C}, \bar{C}) fogyasztási pálya esetén van eltérés, a fogyasztási adó kárára. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy *a hatékonyság szempontjából nincs különbség a két adóalap között, ugyanolyan holtteher-veszteséget okoznak;* az adózónál jelentkező eltérő jövedelem elvonások miatt „csak” igazságossági probléma merül fel, ez azonban külön fejezet tárgyát képezi.

4.1.4. A progresszív fogyasztási és munkajövedelemi adó összevetésének kiterjesztése tőkejövedelem-adóval a különböző időszaki fogyasztások közötti választás során

Az egyidőszakos döntési helyzetekben (mivel nem képeznek megtakarítást) nincs értelme a tőkejövedelem-adóval foglalkozni, ezért ott nem is különböztettem meg a jövedelmet forrás szerint. Több időszakos modellben azonban a megtakarítások kamathozamot eredményeznek a következő időszakban, és ezeket pozitív mértékű adó terhelheti. A 4.1.3. alfejezetben láttuk, hogy a jövedelemadó nem torzítja az intertemporális fogyasztási, és

ezáltal a megtakarítási döntéseket, ha a tőkejövedelmeket nem, csak a munkajövedelmeket terheli. Valójában azonban ritka, hogy egy kormány ne élne a tőkejövedelem-adók nyújtotta pótlólagos bevételi forrással. A dolgozat jelen fejezetében azt vizsgálom meg, hogy miként módosítja az intertemporális költségvetési korlátot, és ezáltal a fogyasztási döntéseket egy lineáris kamatadó, melyet a progresszív munkajövedelem-adó mellett vetnek ki. A korábbi jelöléseket alkalmazva az új költségvetési egyenest a (4.8) és (4.9) egyenletek adják.

$$C_1 + C_2/[1 + r(1 - t_k)] = Y_1^T + Y_2^T/[1 + r(1 - t_k)], \text{ ha } Y_1^T > C_1 \quad (4.8)$$

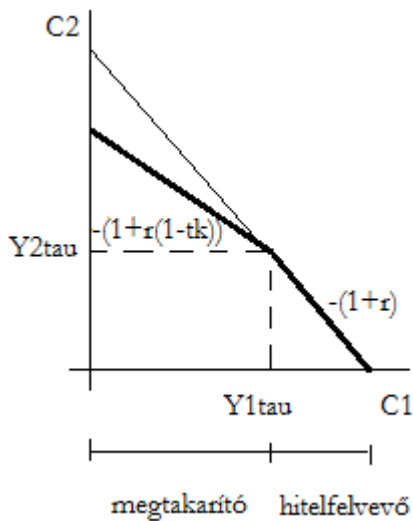
$$C_1 + C_2/(1 + r) = Y_1^T + Y_2^T/(1 + r), \text{ ha } Y_1^T \leq C_1 \quad (4.9)$$

Ahol Y_i^T jelöli az i . időszakbeli adózott munkajövedelmet,

t_k a tőkejövedelem-adó (lineáris) kulcsát.

Amennyiben a fogyasztónak van megtakarítása, azaz az első időszakban kevesebbet fogyaszt, mint az ebben az időszakban szerzett összes munkajövedelme, akkor kamatadót kell fizetnie, a (4.8) szerint. A *kamatadó torzítja az intertemporális fogyasztási döntést, mivel megváltoztatja a különböző időszaki fogyasztások egymáshoz viszonyított árát, így helyettesítési hatást vált ki a fogyasztónál.* Ha ugyanis növelni szeretné a második időszaki fogyasztását egységnyivel, az első időszakit $1/(1+r(1-t_k))$ egységgel csökkentenie kell, míg a kamatadó bevezetése előtt csak $1/(1+r)$ egységről kellett lemondania. Az adó mellett relatív olcsóbbá vált az első időszaki fogyasztás, megéri helyettesíteni a második időszakit. *Ez a megtakarítások visszaesését eredményezi, és az optimálisnál nagyobb hitelfelvételre bátorítja a fogyasztót.*

A progresszív fogyasztási adó mellett nem kell vizsgálni a lineáris kamatadó hatását, hiszen a progresszív fogyasztási adó már eleve adóztatja a tőkejövedelmeket, ráadásul úgy, hogy nem ösztönzi a hitelfelvételt (legalábbis az optimálisnál nagyobb mértékűt), és nem „ellenösztönzi” a megtakarítást (relatív sima fogyasztás esetén, azaz amikor mindkét időszakban ugyanazon két sávhatár között választ a fogyasztó)

4.4. ábra: Intertemporális költségvetési korlát tőkejövedelem-adó mellett (saját szerkesztés)

4.2. Méltányossági összevetés eredményei

4.2.1. A modell felépítése – stilizált tények

4.2. táblázat: Adózás előtti életpálya-jövedelmek

		Második időszak	
		(w_a, p_a)	(w_m, p_m)
Első időszak	(w_a, p_a)	$Y_{aa} = w_a + w_a/(1+r)$	$Y_{am} = w_a + w_m/(1+r)$
	(w_m, p_m)	$Y_{ma} = w_m + w_a/(1+r)$	$Y_{mm} = w_m + w_m/(1+r)$

Tegyük fel, hogy a gazdasági szereplők két időszakig élnek, mindkét időszakban p_a ($0 < p_a < 1$) részük w_a , míg a többiek (a társadalom $0 < p_m = 1 - p_a$ része) w_m munkajövedelmet szereznek, ahol $w_a < w_m$. Tegyük fel, hogy nincs senkinek kezdeti vagyona, és tekintsünk el az örökléstől, azaz a második időszak végén mindenki elfogyasztja a még meglévő készleteit. A két időszak jövedelemáramlása legyen független egymástól, azaz négyféle jövedelemáramlás alakul ki, amit a 4.2. táblázat foglal össze. Az emberek $p_i \cdot p_j$ (jelöljük a továbbiakban p_{ij} -vel) részének az életpálya-jövedelme az első időszakra diszkontálva: $Y_{ij} = w_i + w_j/(1+r)$, ahol $i, j \in \{a, m\}$, r pedig a

kamatláb, ami mellett hitelt lehet felvenni és a megtakarítás is ugyanekkora hozamot hoz.

4.2.2. Gini együttható meghatározása

Az átlagos abszolút eltérések meghatározása a fent bemutatott modellben a (4.10) szerint történik.

$$G = \sum_{l=L}^H \sum_{k=L}^H \sum_{j=L}^H \sum_{i=L}^H p_{ij} \cdot p_{kl} \cdot |Y_{ij} - Y_{kl}| \quad (4.10)$$

A jövedelemadó kivetése után a fenti képlet annyiban módosul, hogy az életpálya jövedelmeket az adózott jövedelmekkel kell számítani, jelöljük a továbbiakban az így számolható jövedelemadózás utáni Gini együtthatót L^{τ} -val. Ennek számításához a jövedelemadó sávhatáráról azt feltételezem, hogy az alacsony és a magas bér közé esik, formálisan: $w_a < \bar{w} < w_m$.

A fogyasztási adó melletti Gini együttható (a továbbiakban jelöljük L^{\dagger} -vel) számításához tökéletes fogyasztássimítást feltételeztem, így határoztam meg az életpálya jövedelmekből a fogyasztást (ld. a (4.11) és (4.12) egyenleteket), majd a fogyasztási adó terhét.

$$C_{ij} = Y_{ij}(1+r)/[(2+r)(1+t_a)], \quad \text{ha } Y_{ij}(1+r)/[(2+r)(1+t_a)] \leq \bar{C} \quad (4.11)$$

$$C_{ij} = [Y_{ij} + \bar{C}(2+r)(t_f - t_a)/(1+r)](1+r)/[(2+r)(1+t_f)],$$

$$\text{ha } Y_{ij}(1+r)/[(2+r)(1+t_a)] > \bar{C} \quad (4.12)$$

ahol C_{ij} annak az egyénnek az egy időszakos fogyasztása, akinek életpálya-jövedelme Y_{ij} , a sávhatár és az adókulcsok pedig a meghatározott ekvivalencia kritériumoknak megfelelően alakulnak.

L^{\dagger} a fogyasztási adóval csökkentett életpálya-jövedelmekből adódik a (4.10) képlet mintájára.

4.2.3. A modell kalibrálása

A modell számszerűsítése során azt feltételeztem, hogy a jövedelemadó sávhatára az alacsony és magas béreknek egyszerű számtani átlaga:

$$\bar{w} = (w_a + w_m)/2. \quad (4.13)$$

Az alacsony bért egységnyinek vettem, és a magas bérnek két szintje mellett is megvizsgáltam az eredményeket: az (I) esetben kétszerese, a (II) esetben tízszerese az alacsony bérnek.

$$(I) \quad w_m = 2 \cdot w_a \quad (4.14)$$

$$(II) \quad w_m = 10 \cdot w_a \quad (4.15)$$

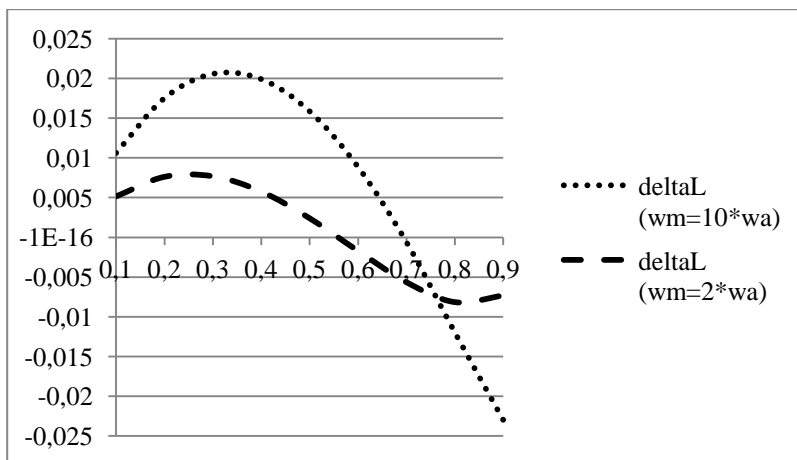
A jövedelemadó alsó- és felsőkulcsát a mai személyi jövedelemadó rendszerek jellemző kulcsaihoz igazítva rendre 20 és 40 %-ban állapítottam meg, amiből a fogyasztási adó kulcsai 25 és 67 %-os értéket vesznek fel.

4.2.4. Eredmények

A kapott Gini együtthatók különbségét képeztem az alábbi módon:

$$\Delta L = L^r - L^t \quad (4.16)$$

A fogyasztási és jövedelemadó melletti Gini együttható különbségének (ΔL) előjele mutatja, hogy melyik adó csökkentette jobban a társadalmi egyenlőtlenséget. Amikor a fogyasztási adó szerepel jobban, ΔL értéke pozitív, míg amikor a jövedelemadó bizonyul sikeresebbnek az egyenlőtlenség csökkentésében, ΔL értéke negatív lesz.

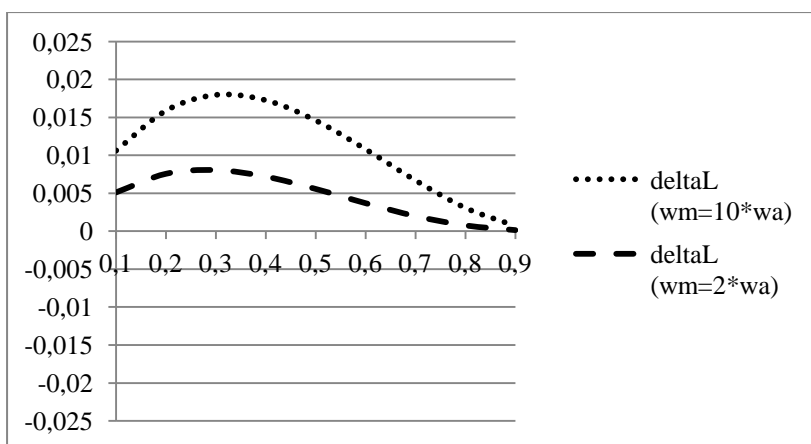

4.5. ábra: A Gini együtthatók különbsége az alacsony keresetűek függvényében (saját szerkesztés)

Az eredmények nagyban függenek a társadalom összetételétől, a 4.5. ábra az alacsony keresetűek arányának (p_a) függvényében mutatja ΔL értékét. Az ábráról jól leolvashatóak a következő eredmények:

1. Minél nagyobb a különbség a magas és alacsony keresetek között, annál szélesebb intervallumon, és annál nagyobb mértékben csökkenti jobban a progresszív fogyasztási adó a Gini együtthatóval mért társadalmi egyenlőtlenséget, mint a progresszív jövedelemadó.
2. Mind a fogyasztási adó, mind a jövedelemadó (a társadalmi összetételtől függően) lehet sikeresebb és kevésbé sikeresebb az egyenlőtlenség csökkentésében a másikonál. A fogyasztási adó szélesebb intervallumban szerepel jobban, ám azokban az esetekben, amikor 0,55-nél (kétszeres bérkülönbség) ill. 0,7-nél (tízszeres bérkülönbség) kisebb az alacsony keresetűek aránya, míg a jövedelemadó akkor sikeresebb, amikor ennél nagyobb a „szegények” részaránya a népességben.

A fenti számításokat elvégeztem egy alternatív ekvivalencia kritérium mellett, nevezetesen: megőriztem az adókulcsokra vonatkozó (4.1) meghatározást, de a fogyasztási adó sávhatárát a (4.2) helyett aszerint határoztam meg, hogy a jövedelemadóval azonos bevételt biztosítson az állam számára. Az így számított Gini együtthatók különbségeit a 4.6. ábra tartalmazza.

4.6. ábra: A Gini együtthatók különbsége az alacsony keresetűek függvényében alternatív ekvivalencia kritérium mellett (saját szerkesztés)

Ekkor az alábbi eredményekre jutunk:

1. *Továbbra is minél nagyobb a különbség a magas és alacsony keresetek között, annál nagyobb mértékben csökkenti jobban a progresszív fogyasztási adó a Gini együtthatóval mért társadalmi egyenlőtlenséget, mint a progresszív jövedelemadó.*
2. *Az azonos állami bevétel kritériuma mellett a progresszív fogyasztási adó a népesség bármilyen összetétele mellett eredményesebb a társadalmi egyenlőtlenség csökkentésében, mint a progresszív jövedelemadó.*

4.3. Semlegességi összevetés eredményei

Az adórendszer semlegességi kritériuma szerint a piaci szereplők egymáshoz viszonyított (vagyon) pozíciója nem változhat. (Balogh, 2003) Ezt az elvárást nyilvánvalóan sérti meg a progresszív jövedelemadózás, mivel bünteti a hullámzó jövedelemáramlást. Ha ugyanis „A” és „B” személy ugyanakkora életpálya-jövedelemmel rendelkezik, de „A” ezt az évek között meglehetősen ingadozó összegekkel éri el, nagyobb lesz az adóterhe, mint az egyenletes(ebb) jövedelemáramlású „B” személyé. Ezzel szemben, a fogyasztásmiátás jelensége miatt, az azonos életpálya-jövedelemhez azonos fogyasztási pályát választanak, és így azonos lesz a fogyasztási adóterhük, ami nem változtatja meg az egymáshoz viszonyított (vagyon) sorrendjüket.

A fogyasztási adó kivetése utáni életpálya jövedelmeket, az eddigi jelöléseket használva, a (4.17) és (4.18) egyenletek határozzák meg.

$$\begin{aligned} Y_{ij}^t &= Y_{ij} - t_a \cdot C_{ij} = \\ &= Y_{ij} - t_a \cdot Y_{ij}(1+r)/[(2+r)(1+t_a)] = \\ &= Y_{ij} \cdot (2+r+t_a)/[(1+t_a) \cdot (2+r)], \\ &\text{ha } Y_{ij}(1+r)/[(2+r)(1+t_a)] \leq \bar{C} \end{aligned} \quad (4.17)$$

$$\begin{aligned}
Y_{ij}^t &= Y_{ij} - \{t_a \cdot \bar{C} + t_f \cdot (C_{ij} - \bar{C})\} = \\
&= Y_{ij} - \left\{ t_a \cdot \bar{C} + t_f * \left([Y_{ij} + \bar{C}(2+r)(t_f - t_a)] / (1+r) \right) / [(2+r)(1+t_f)] - \right. \\
&\left. \bar{C} \right\} = Y_{ij}(2 + t_f + r) / [(2 + r)(1 + t_f)] + \bar{C}(t_f - t_a) / (1 + t_f) \\
&\quad \text{ha } Y_{ij}(1+r) / [(2+r)(1+t_a)] > \bar{C} . \quad (4.18)
\end{aligned}$$

A fogyasztási adó akkor tekinthető semlegesnek, ha adózás után az életpálya jövedelmek ugyanúgy viszonyulnak egymáshoz, mint adózás előtt, azaz teljesül a következő összefüggés:

$$Y_1 > Y_2 \Leftrightarrow Y_1^t > Y_2^t \quad (4.19)$$

Ennek igazolására három különböző esetet kell megvizsgálni.

(1) eset: mindkét életpálya jövedelem a fogyasztási adó sávhatára alatti fogyasztást tesz csak lehetővé, az alábbi relációban:

$$Y_{ij}^1(1+r) / [(2+r)(1+t_a)] \leq Y_{ij}^2(1+r) / [(2+r)(1+t_a)] \leq \bar{C}$$

Ez könnyen belátható, hiszen a (4.19) teljesüléséhez csak azt kell belátni, hogy a (4.17)-ből származtatott (4.20)-ban meghatározott szorzótényező pozitív, ami adódik az alsókulcs és a kamatláb természetéből.

$$0 < (2+r+t_a) / [(2+r)(1+t_a)] \quad (4.20)$$

(2) eset: mindkét életpálya jövedelem a fogyasztási adó sávhatára feletti fogyasztást tesz lehetővé, az alábbi relációban:

$$\bar{C} \leq Y_{ij}^1(1+r) / [(2+r)(1+t_a)] \leq Y_{ij}^2(1+r) / [(2+r)(1+t_a)]$$

Ekkor az alábbi (4.21) viszonyt kell belátni, mely a $\bar{C}(t_f - t_a) / (1 + t_f)$ konstans összeg levonása utána a (4.22)-re egyszerűsödik, mely hasonlóan az előző esethez a felsőkulcs és a kamatláb természetéből adódik.

$$\begin{aligned}
&Y_{ij}^1(2 + t_f + r) / [(2 + r)(1 + t_f)] + \bar{C}(t_f - t_a) / (1 + t_f) < \\
&< Y_{ij}^1(2 + t_f + r) / [(2 + r)(1 + t_f)] + \bar{C}(t_f - t_a) / (1 + t_f) \quad (4.21)
\end{aligned}$$

$$0 < (2+r+t_f) / [(2+r)(1+t_f)] \quad (4.22)$$

(3) eset: az egyik életpálya jövedelem a fogyasztási adó sávhatára alatti, míg a másik afeletti fogyasztást tesz lehetővé, az alábbi relációban:

$$Y_{ij}^1(1+r)/[(2+r)(1+t_a)] \leq \bar{C} \leq Y_{ij}^2(1+r)/[(2+r)(1+t_a)]$$

A semlegesség teljesüléséhez a (4.23) egyenlőtlenséget kell bizonyítanunk.

$$Y_{ij}^1 \cdot (2+r+t_a)/[(1+t_a) \cdot (2+r)] < Y_{ij}^2(2+t_f+r)/[(2+r)(1+t_f)] + \bar{C}(t_f-t_a)/(1+t_f) \quad (4.23)$$

Az egyenlőtlenség jobboldalán a \bar{C} -t helyettesíthetjük a nála kisebb $Y_{ij}^1(1+r)/[(2+r)(1+t_a)]$ taggal, majd átrendezés után azt kapjuk, hogy a (4.23) egyenlőtlenség, azaz a semlegesség teljesüléséhez az $Y_1 < Y_2$ relációnak kell teljesülnie, ami indulófeltevésünk volt.

Ezzel beláttuk, hogy a progresszív fogyasztási adó nem sérti a semlegességet abban az értelmezésben, hogy nem változtatja meg az egyének életpálya jövedelmének sorrendjét.

A jövedelemadó esetén könnyen találhatunk olyan ellenpéldát, amikor megsérti a semlegesség kritériumát. Legyen „A” egyén adózás előtti jövedelme az első évben 400, a második évben 200 egység, míg „B” egyén mindkét időszakban 300 egység munkajövedelmet keres. Ekkor 5 %-os reálkamatlábbal számolva „A” életpálya jövedelme az első időszakra diszkontálva (kerekítve 590,5) magasabb, mint ami „B”-nek jut (585,7). Adózás után azonban „B” számottevően jobban jár, neki ugyanis 468,6 egység marad, míg „A”-nak csak 452,4.

A fenti ellenpéldával egyértelműen bebizonyítottuk, hogy a progresszív munkajövedelem-adó sértheti a semlegességi elvárásokat, hiszen bizonyos esetekben (természetesen nem mindig) megváltoztatja az egyének életpálya jövedelmének sorrendjét.

5. KÖVETKEZTETÉSEK

Nem megfelelően a modellek szigorú érvényességi köréről (parciális szemlélet, nincs öröklés és kezdeti vagyon, fogyasztásukat simítják a döntéshozók), az alábbi következtetéseket vonhatjuk le.

A hatékonysági összevetés eredményei alapján *egy időszakos modellben nincs hatékonysági különbség a progresszív fogyasztási és jövedelmi adó között*, torzító hatásuk ugyanazokban a döntési helyzetekben és ugyanolyan mértékben lépnek fel, konkrétan a munka és szabadidő közötti választás során. *A több időszakos modellben gyakorlatilag nincs hatékonysági különbség a két adóalap között, ugyanolyan holtteher-vesztéséget okoznak, az előzetes várakozások ellenére.* Az adózónál jelentkező eltérő jövedelem elvonások miatt „csak” igazságossági probléma merül fel, hiszen az ekvivalencia kritériumok ellenére azonos jövedelmű egyénektől kevesebbet von el a progresszív fogyasztási adó, mint a progresszív jövedelemadó, ezáltal természetesen az államnak is kevesebb bevétele lesz. Ugyanakkor a várakozásoknak megfelelően, *több időszakos modellben, ha a jövedelemadót kiterjesztjük a tőkejövedelmekre is, a progresszív fogyasztási adó kevesebb torzító hatással jár, mint a jövedelemadó.* Összességében tehát az látszik, hogy a fogyasztási adó pontosan akkor viselkedik jobban a hatékonyság szempontjából, amennyiben általános jövedelemadóval állítjuk szembe, tisztán munkajövedelem-adó esetén nincs torzításbeli különbség.

A méltányosság terén már azt bizonyítottuk, hogy a csupán munkajövedelmeket terhelő jövedelemadóval szemben is teljesíthet jobban. Az eredeti ekvivalens adórendszerek mellett mind a fogyasztási adó, mind a jövedelemadó (a társadalmi összetételtől függően) lehet sikeresebb és kevésbé sikeresebb az egyenlőtlenség csökkentésében a másikonál. Minél nagyobb a különbség a magas és alacsony keresetek között, annál szélesebb intervallumon, és annál nagyobb mértékben csökkenti jobban a progresszív fogyasztási adó a

Gini együtthatóval mért társadalmi egyenlőtlenséget, mint a progresszív munkajövedelem-adó. Az azonos állami bevétel kritériuma mellett azonban *a progresszív fogyasztási adó a népesség bármilyen összetétele mellett eredményesebb a társadalmi egyenlőtlenség csökkentésében, mint a progresszív munkajövedelem-adó*. Tehát a méltányosságra vonatkozó hipotézis részben bebizonyosodott.

A semlegesség elvárásának a fogyasztási adó egyértelműen megfelelt, míg a progresszív munkajövedelem-adó könnyen ellentmondásba keveredhet azzal.

A dolgozat irodalmi áttekintés fejezetéből kitűnik, hogy az egyszerűség a jelenlegi jövedelemadónak kedvez, bár némi lemondással a progresszív fogyasztási adó is tehető hasonlóan egyszerűvé (már amennyire a jelenlegi jövedelemadó egyszerűnek tekinthető). Az állam stabilizációs funkcióját azonban végső soron a fogyasztási adó jobban szolgálhatja. Egyrészt egy, a jelenlegihez hasonló válság kialakulását is megelőzheti, másrészt egy esetleges kialakulás esetén az abból való kilábalást is jobban segítheti, feltéve, hogy már megelőzőleg bevezették.

6. ÚJ KUTATÁSI EREDMÉNYEK

Kutatásaim alapján az alábbi új és újszerű tudományos eredmények fogalmazhatóak meg parciális modellben, amennyiben az öröklést és kezdeti vagyont kizárjuk és fogyasztássimítást feltételezünk:

(1) A szakirodalom alapján a közvetlen és közvetett adók közötti leginkább célravezető elhatárolás a személyi és tárgyi elkülönítés. Ez alapján a progresszív fogyasztási adó egyértelműen közvetlen adónak tekinthető.

A közvetlen adó fogalmának értelmezése nem tartozik a dolgozat által kimondott és megvizsgált hipotézisek közé, azonban fontos kutatási eredménynek tekinthető. A magyar és nemzetközi adózási irodalom nem egységes módon definiálja a közvetlen és közvetett adókat. A kiadási adó besorolása kapcsán találkoztam e definíciós problémával, mely kérdésben igyekeztem állást foglalni, bemutatni azokat a szempontokat, amiket érdemes mérlegelni. Az áthárítás folyamata bonyolult, ezért véleményem szerint nem alkalmas elhatárolásra, egy esetleges felsorolással pedig kizárhatunk új adókat. A személyek és tárgyak adóztatásának lényeges különbsége, hogy az előbbi alkalmas az egyéni jellemzők figyelembe vételére, legalább olyan szinten, hogy képes progresszíven adóztatni, nem kizárólag lineárisan. A progresszív fogyasztási adó személyeket adóztat, progresszív módon, így egyértelműen a közvetlen adókhoz sorolható.

(2) Ekvivalencia elvek bevezetése progresszív adókulcsokra. Az eredeti elv szerint akkor tekintek két progresszív adórendszerrel ekvivalensnek, ha azok ugyanakkora jövedelemből ugyanakkora fogyasztást tesznek lehetővé, azaz azonos időszakban az adózás utáni költségvetési korlátok megegyeznek. Alternatív kritériumként a két adónak úgy kell azonos állami bevételt elérni, hogy az adókulcsok az eredeti elvnek megfelelően biztosítsák a relatív árak azonos változását.

A szakirodalom jellemzően csak az egységes kulcsú adókat hasonlítja össze, ám azok az ekvivalencia elvek nem alkalmazhatóak módosítások nélkül a progresszív kulcsokra. A dolgozat hipotéziseinek ellenőrzésére szükséges volt új ekvivalencia-elvek bevezetése. Elfogadva Rosen – Gayer (2010) ekvivalencia kritériumát (a relatív árak azonos változását), két eltérő ekvivalencia kritériumot fogalmaztam meg a progresszív adókulcsok esetére.

(3) Egy időszakos modellben a progresszív fogyasztási és munkajövedelmi adó hatékonyságra gyakorolt hatásai megegyeznek.

Amennyiben egyetlen időszakig él a döntéshozó a költségvetési korlátok azonosan módosulnak az egyes döntési terekben, mind az egyes javak közötti választás, mind a munka és szabadidő közötti választás során. Az összefüggést az eredeti ekvivalencia kritérium feltételei mellett írtam fel, ám nyilvánvalóan igaz az alternatív ekvivalencia elv mellett is, hiszen a költségvetési korlátok azonos elmozdulásából azonos állami adóbevétel adódik.

(4) Több időszakot is figyelembe véve, a fogyasztási adó és a progresszív munkajövedelem-adó torzító hatásai egyetlen speciális esettől eltekintve megegyeznek.

Ugyan a költségvetési korlátok nem azonosan mozdulnak, attól az esettől eltekintve, amikor éppen a fogyasztási adó sávhatárán fogyaszt a döntéshozó, párhuzamosak maradnak. A párhuzamosság esetén nincs a két adó között hatékonysági különbség, a helyettesítési hatások egyiknél sem jelentkeznek. A jövedelmi hatások ugyanakkor eltérnek: a progresszív munkajövedelem-adó az eredeti ekvivalencia-elv mellett többet von el azoktól, akik a különböző időszakokban különböző adósávba esnek, mint a fogyasztási adó, ez viszont méltányossági kérdéseket feszeget. Az éppen sávhatáron fogyasztóknak csak nagyon különleges preferenciák esetén érdemes változtatni a döntésükön, de ha elfogadjuk a fogyasztásmímítást, akkor biztosan nem. Így ebben az esetben nincs értelme a fogyasztási és jövedelemadó döntéstorzító különbségeiről beszélni.

(5) A tőkejövedelmekre is kiterjedő jövedelemadó nagyobb mértékben torzítja az intertemporális döntéseket, mint a fogyasztási adó.

Az intertemporális költségvetési korlát megtörik kamatadó esetén: míg a hitelfelvevők költségvetési korlátja nem változik, a megtakarítókra érvényes szakasz elfordul, helyettesítési hatás keletkezik, holtteherveszteséget eredményezve.

(6) A progresszív fogyasztási adó bizonyos esetekben jobban megfelel a méltányossági elvárásoknak, mint a progresszív munkajövedelem-adó.

A progresszív fogyasztási adó az eredeti ekvivalencia kritérium esetén csak megfelelő népességi összetétel mellett csökkenti jobban a társadalmi egyenlőtlenséget, mint a munkajövedelem-adó. Ezzel szemben az alternatív ekvivalencia kritérium esetén bármilyen szegénységi arány mellett méltányosabbnak mutatta a Gini-együttható a progresszív fogyasztási adót.

(7) A semlegesség kritériumának megfelel a progresszív fogyasztási adó, míg a progresszív munkajövedelem-adó gyakran sérti azt.

A semlegességet az életpályajövedelmek életpálya adózással csökkentett értékének összehasonlításával vizsgáltam. Megmutattam, hogy a progresszív fogyasztási adó mindig semleges marad, tetszőleges jövedelemáramlás mellett, ha elfogadjuk a fogyasztássimítást. Ezzel szemben a jövedelemadóra egyetlen ellenpéldát hoztam, mely azonban nem tekinthető kivételes ritkaságnak.

(8) Dolgozatom legfontosabb tudományos eredményének azt tartom, hogy a progresszív adók hatásait mutatom be. Az egyetemi tankönyvek valamint a legtöbb szakmai cikk a lineáris adók elemzésében merül ki. Nincsenek sem korlátok, sem kritériumok felírva konkrét progresszív adók esetére vonatkozóan. Ezen kívül az irodalomban a jövedelem és fogyasztási adók összevetése alapvetően általános jövedelemadóra vonatkozik, dolgozatomban viszont arra hívom fel a figyelmet, hogy a kizárólag munkajövedelmeket terhelő adóval szemben is megmutatkoznak igen lényeges előnyök. A fogyasztási adó, a megtakarítások adómentessége olyannyira nem azonos a tőkejövedelmek

adómentességével, hogy kimutathatóan jobb annál, elsősorban méltányossági, semlegességi és stabilizációs szempontok alapján.

7. JAVASLATOK (ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI FELHASZNÁLÁS)

A dolgozat parciális modelljeiben, az alkalmazott feltételezések mellett kapott eredményekből levonható a következtetés, mely szerint a progresszív fogyasztási adó jobban szolgálná az adórendszerekkel szemben támasztott elvárásokat, azzal a kitételrel, hogy megfelelő egyszerűsítéseket kell tenni a gyakorlatba való átültetésekor, azaz bizonyos tételek felett szemet kell hunyni, ahogy az a jelenlegi jövedelemadó mellett is megtörténik. Az alkalmazáskor ez azt jelenti, hogy a jelenlegi jövedelemadó rendszert úgy kellene átalakítani, hogy az minél inkább közelítsen a kiadási adóhoz. Ennek a törekvésnek két lépcsőfoka van: egyrészt minél több jövedelem kategóriára ki kell terjeszteni az adóalapot, másrészt mentesíteni kell az adott időszakos megtakarításokat. Minél inkább elmozdulunk a progresszív fogyasztási adó irányába, annál inkább jelentkeznek a dolgozatban bemutatott hatások, melyek elsősorban a méltányossági, semlegességi és stabilitási követelményeknek felelnek meg.

Azok számára, akik nem fogadnák el a kiadási adó széles körű alkalmazását, az Advisory Commission on Intergovernmental Relations (1974) minden pozitívum és a bemutatott egyszerűsítő eljárások ellenére is csak egy szűk rétegre vonatkozóan ajánlja a progresszív fogyasztási adózás bevezetését. Például, ha a fogyasztási kiadások meghaladnák valamilyen minimális meghatározott összeggel az adóköteles jövedelmet, akkor a fogyasztást tennék adóalapnak, mely a jövedelemadó kulcsa szerint adózna. Az adminisztrációs költségek miatt mindenképpen társadalmi egyeztetés szükséges bevezetése előtt, bemutatva a rendszer előnyeit, és bevezetésének ajánlatos egy kis létszámú bázison történnie, tapasztalat szerzés céljából. (1971-ben például 100.000 fő keresett 100.000 \$ felett.)

8. A DISSZERTÁCIÓ TÉMAKÖRÉBEN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

Magyar nyelvű lektorált tanulmányok:

- Varga Erzsébet Teréz (2014): Lehet-e közvetlen a fogyasztási adó? Magyar Tudomány, 175. évfolyam, 11. szám, Budapest. 1325-1331. o.
- Varga Erzsébet (2014): Ekvivalens adók hatása a társadalmi egyenlőtlenségre. Köz-Gazdaság, 9. évfolyam, 3. szám, Budapest. 155-169. o.
- Varga Erzsébet (2013): Adózási fogalmak újragondolása és rendszerezése. In: Bánfi Tamás – Kürthy Gábor (szerk.): Pénz, világpénz, adó, befektetések. Budapest. 165-184. o.
- Varga Erzsébet (2012): A jövedelem és fogyasztás alapú sávosan progresszív adóztatás összevetése. In: Fülöp Péter (szerk.): Tavasz Szél 2012 Konferenciakötet, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Győr. 601-608. o.

Idegen nyelvű lektorált tanulmány:

- Varga Erzsébet Teréz (2013): Comparison of the equity effect of progressive income and consumption taxation. Közgazdász fórum, 2013. évfolyam 6. szám, Kolozsvár. 184-196. o.

Jegyzet:

- Kürthy Gábor – Varga Erzsébet (2012): Pénzügytan gyakorlatok. Tanszék Kft., Budapest.

Konferenciaelőadások:

- Varga Erzsébet (2011): A végén csattan a bankadó. Budapesti Corvinus Egyetem, Közgazdaságtudományi Kari Konferencia.

- Varga Erzsébet (2011): A progresszív fogyasztási és jövedelmi adó hatékonysági összevetése. Budapesti Corvinus Egyetem, Közgazdaságtani Doktori Iskola VII. éves Konferencia.
- Varga Erzsébet (2010): Kiadási adó és hatékonyságának feltételei. Budapesti Corvinus Egyetem, Közgazdaságtani Doktori Iskola VI. éves Konferencia.
- Varga Erzsébet (2007): Az adóalap örök dilemmája. I. Kaposvári Gazdaságtudományi Konferencia.
- Varga Erzsébet (2007): A Public Finance és a Finanzwissenschaft hagyományainak összevetése - A közjavak és a közösségi igények vonatkozásában. Musgrave emlékkonferencia, Budapesti Műszaki Egyetem.
- Varga Erzsébet (2007): Tőkejövedelmek adóterheinek optimális szintje. OTDK, Miskolc.

Idegen nyelvű konferenciaelőadások:

- Varga Erzsébet (2010): Expenditure tax - Assumptions of the efficiency. European Doctoral Seminar, Sarajevo.
- Varga Erzsébet (2009): Comparison of progressive consumption and income taxation – especially in the light of efficiency. European Doctoral Seminar, Budapesti Műszaki Egyetem.

Idegen nyelvű szakmai cikk fordítása:

- Musgrave, R. A. (1996): A Public Finance és a Finanzwissenschaft hagyományainak összevetése. I. rész in: Köz-Gazdaság 2007. év 3. szám 59-80. o., II. rész in: Köz-Gazdaság 2008. év 4. szám 137-152. o.

Idegen nyelvű szakmai cikk magyar nyelvű összefoglalása:

- Robert, F. (2006): Szökés az éhségtől és a korai haláltól, 1700-2100 Angus Deaton nyomán. In: Köz-Gazdaság, 2006. év 2. szám 128-132. o.